

ANALÝZA VÝVOJE A NÁVRH SYSTÉMOVÉHO ŘEŠENÍ ZEMĚDĚLSKÉHO POJIŠTĚNÍ V ČESKÉ REPUBLICE

M. Prášilová, P. Hošková

Došlo: 15. října 2010

Abstract

PRÁŠILOVÁ, M., HOŠKOVÁ, P.: *Development analysis and a system solution design for agricultural insurance in CR*. Acta univ. agric. et silvic. Mendel. Brun., 2010, LVIII, No. 6, pp. 379–388.

Agricultural insurance is a sophisticated device for elimination of some risks in the agricultural production. In spite of its important role, its level is still unsatisfactory. The analyses carried out so far, demonstrated an astonishing drop in the volume of insurance premiums prescribed for the agricultural insurance commodity during 1991–1995. The second half of the Nineties brought a stagnation in its levels and the situation has not been changed so far. Since 2000 the State keeps supporting directly or indirectly the agricultural insurance by means of subsidies. Currently the support materializes through the PGRLE. In spite of this, the current levels of insuredness in such a specific and strategic area as the agriculture represents are low, and the agricultural insurance is not a convincing factor of risk management in the agricultural production, still. A model has been designed for the solution of agricultural insurance in CR, based on the analysis carried out, on professional consultations and international experience. The model assumes setting up a Fund for uninsurable risks, into the coffers of which the producers, their unions, commercial insurers as well as the State would contribute. The model would be able to manage calamity situations commercially uninsurable.

agricultural insurance, agricultural production, risk management, insuredness, subsidies, uninsurable risks

Pojištění představuje jednu z forem ochrany subjektů lidské společnosti před důsledky nepředvídatelných nahodilých událostí a v tomto smyslu se pojištění považuje za formu přenesení rizika negativních dopadů nahodilosti z ekonomického subjektu na pojišťovnu. Představy a preference každého individuálního subjektu jsou rozdílné a při rozhodování o pojištění hrají významnou roli. Zemědělství má v souvislosti s pojištěním těsnou vazbu s nahodilostí. Rozmary počasí nevykazují žádnou periodicitu. Meteorologové přesnými měřeními konstatují, že každý rok je jiný v hodnotách měřených ukazatelů. Předpovědi počasí mají charakter spíše rámce než budoucí skutečnosti. Pro zemědělskou výrobu je řešení rizikovitosti pojištěním nezbytností, protože se doposud nepodařilo najít a uvést do praxe jiný efektivní nástroj eliminace zemědělských rizik.

MATERIÁL A METODY

Cílem práce je analyzovat dosavadní vývoj úrovně zemědělského pojištění po roce 1989, statisticky popsat jeho jednotlivá období a reálné skutečnosti a faktory, které je ovlivnily. Tím vzniká ucelený pohled na zemědělské pojištění jako významný efektivní prvek aktivního zásahu podnikatelů do procesu možného vzniku a negativního dopadu některých nepředvídatelných událostí v zemědělské prvovýrobě. Provedená analýza respektuje aktuální legislativní rámce, které jsou zvláště důležité při vstupu státu do komerčního zemědělského pojištění formou dotací a podpor. Na základě statistických analýz bude navržen rámcový model systémového přístupu pro zemědělské pojištění v podmínkách zemědělství České republiky. Navržený model

musí být otevřený, aby umožňoval operativní zahrnutí změn, ke kterým bude postupně docházet působením zejména ekonomických faktorů. Řešení musí být kompatibilní s pravidly členství České republiky v Evropské unii, kdy unijní finanční prostředky jsou kontrolovány a regulovány nařízeními Komise Evropských společenství.

Pro charakterizování dynamiky vývoje ekonomických ukazatelů v časových řadách se běžně užívají různé základní statistické charakteristiky. K elementárním charakteristikám se řadí difference různého řádu, tempa a průměrná tempa růstu a průměry hodnot časové řady.

Označíme-li hodnoty časové řady jako y_t , $t = 1, 2, \dots, n$, můžeme definovat první absolutní difference jako rozdíl dvou po sobě následujících hodnot časové řady,

$$\Delta_t^1 = y_t - y_{t-1}, t = 2, 3, \dots, n. \quad (1)$$

Druhé absolutní difference lze získat jako rozdíl dvou sousedních absolutních přírůstků (prvních absolutních diferencí):

$$\Delta_t^2 = \Delta_t^1 - \Delta_{t-1}^1, t = 3, 4, \dots, n. \quad (2)$$

Jejich celkový počet je $(n - 2)$. Druhé absolutní difference charakterizují absolutní zrychlení nebo zpomalení vývoje ve zkoumané časové řadě. Uvádají, o kolik je následující přírůstek větší či menší než předcházející.

Mimo absolutních charakteristik jsou využívány také relativní charakteristiky růstu, respektive poklesu, nazývané koeficienty růstu. Tyto koeficienty vyjadřují relativní postupnou rychlost změn hodnot v časové řadě.

$$k_t = \frac{y_t}{y_{t-1}}, t = 2, 3, \dots, n. \quad (3)$$

Za celou časovou řadu je možné určit průměrný koeficient růstu $\bar{k}$, definovaný jako geometrický průměr jednotlivých koeficientů k_t .

Modelování časových řad

Výchozím principem modelování časových řad je jednorozměrný model $y_t = f(t, \varepsilon_t)$, kde y_t je hodnota modelovaného ukazatele v čase t , $t = 1, 2, \dots, n$, ε_t je hodnota náhodné složky v čase t .

Klasický (formální) model vychází z dekompozice časové řady na čtyři složky časového pohybu, a to na trendovou T_t , sezonní S_t , cyklickou C_t a náhodnou složku ε_t . Souběžná existence všech čtyř složek však není nutná a je podmíněna věcným charakterem zkoumaného ukazatele.

Vlastní tvar rozkladu může být trojího typu:

- aditivní: $y_t = T_t + S_t + C_t + \varepsilon_t = Y_t + \varepsilon_t$ (4)

- multiplikativní: $y_t = T_t S_t C_t \varepsilon_t$ (5)

- smíšený.

Rozklad může být postupný (je obvyklejší, protože je snadnější) nebo simultánní, protože všechny

složky vývoje existují současně. Hlavní tendence dlouhodobého vývoje hodnot může být rostoucí, klesající nebo konstantní, kdy hodnoty ukazatele dané časové řady v průběhu sledovaného období mohou kolísat kolem určité neměnné úrovně. Pravidelně se opakující odchylku od trendové složky vyjadřuje sezonní nebo cyklická složka. Náhodná složka je takovou veličinou, kterou nelze popsat žádnou funkcí času. Zbývá po vyloučení trendu, sezonní a cyklické složky. Zdrojem jsou drobné, nepravidelné a v jednotlivostech nepostizitelné příčiny, které jsou vzájemně nezávislé.

SPECIFIKA RIZIK V ZEMĚDĚLSTVÍ VE VZTAHU K ZEMĚDĚLSKÉMU POJIŠTĚNÍ

Specifika zemědělství oproti jiným odvětvím způsobují v oblasti možných rizik řadu problémů. Mezi stěžejní rizika, která determinují rozhodování a hospodaření v zemědělství, patří:

- riziko klimatické (riziko nepředvídatelných projevů počasí na zemědělskou výrobu),
- výrobní riziko (dopad jiných přírodních faktorů – např. choroby, škůdci, úrazy, nemoci a vliv výrobní techniky zemědělské výroby na finální produkci),
- riziko pohybu cen nebo trhu (nepředvídatelné trendy trhu, a to jak vstupů, tak i výstupů),
- riziko environmentální (nepříznivé vlivy hospodaření na životní prostředí a dopad jiných hospodářských sektorů na zemědělství),
- komerční a finanční riziko (vliv ostatních výrobních i nevýrobních sektorů) (PICKOVÁ, 2001).

Pojistný produkt „zemědělské pojištění“ se vymezuje v pojistné praxi pouze jako pojištění plodin, pojištění hospodářských zvířat a pojištění lesních porostů. Významným specifickým znakem pojištění plodin a hospodářských zvířat je skutečnost, že škody nastávají v různých růstových fázích porostů nebo věkových kategoriích hospodářských zvířat. Jejich aktuální hodnota může být velmi různá, a proto se musí vycházet při sjednávání pojistky z hodnoty potenciální úrody nebo produktivního zvířete. Tato skutečnost je důležitá pro náhradu škody (PRÁŠILOVÁ, ŠTOLC, HLAVSA; 2008).

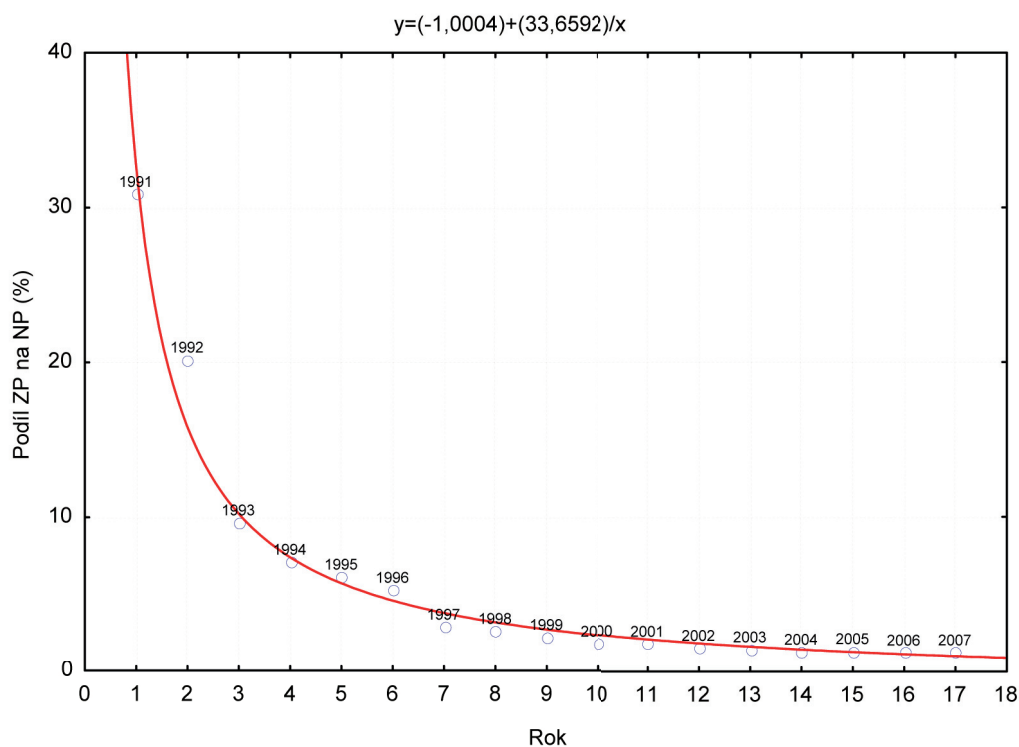
VÝVOJ STRUKTURY POJISTNÉHO TRHU SE ZEMĚDĚLSKÝM POJIŠTĚNÍM V ČR Z DLOUHODOBÉHO HLEDISKA

Zemědělské pojištění v České republice obsahuje zejména specifická pojištění plodin a hospodářských zvířat, kdy oba uvedené druhy pojištění mají v našich zemích dlouholetou tradici a jejich kořeny je možné hledat již v 19. století. Tento rozvoj byl spojen především s komerčním krupobitním pojištěním plodin. Ještě starší jsou snahy chovatelů dobytka o zabezpečení pro případ úhynu zvířat, kteří vytvářeli za tímto účelem vzájemné pojišťovací spolky.

Po roce 1945 došlo k prosazení systému centrálně plánované ekonomiky a v této souvislosti bylo celé odvětví pojišťovnictví zestátněno a v roce 1948 monopolizováno. Zemědělské pojištění bylo od první poloviny padesátých let provozováno v rozhodující části jako zákonné, kdy povinnost pojištění se vztahovala nejprve na zemědělská družstva. Od poloviny osmdesátých let do roku 1990 mělo zákonné pojištění v rostlinné výrobě formu komplexního pojištění úrody. Hospodářská zvířata byla ze zákona pojištěna pro případ téměř všech typů škod. Tato skutečnost však měla za následek, že roční pojistné za zemědělské pojištění, které v letech 1989 a 1990 převyšovalo 5 miliard Kč, představovalo téměř 40 % z celkového objemu pojistného za všechna pojistná odvětví v ČR celkem. Postavení zemědělského pojištění na trhu s neživotním pojištěním v následujících letech ukazuje Graf 1, který naznačuje též vývojovou tendenci.

a komplexního pojištění úrody. V tomto roce zásadního zlomu se zemědělské pojištění rozvíjelo jen v rámci monopolní České státní pojišťovny, kde došlo k organizačnímu vyčlenění zemědělského pojištění. Pojištění zvířat si zachovalo podobný rozsah jako v zákonném pojištění, v pojištění plodin šlo především o pojištění plodin pro případ živelních škod.

Od 1. 1. 1991 je zemědělské pojištění provozováno jen na smluvním základě na plně komerční bázi. Vznikají nové pojišťovny a Česká pojišťovna je nucena novými hospodářskými podmínkami a růstem konkurence přepracovat pojistné podmínky a sazby svých pojistných produktů. V zemědělském pojištění se zpočátku vedle České pojišťovny výrazněji angažovala především pojišťovna Otčina a Moravskoslezská Kooperativa. Pojišťovna Otčina později svoji činnost v ČR ukončila.

1: Hyperbolický trend podílu zemědělského pojištění na neživotním pojištění v letech 1991–2007 (v %)
 1: Hyperbolic trend of the share of agricultural insurance on non-life insurance over 1991–2007 (in %)

Zdroj: Česká asociace pojišťoven, vlastní výpočty

Zemědělské pojištění prošlo v souvislosti se změnami společensko-ekonomického charakteru hospodářství po roce 1989 zásadní proměnou, a to z hlediska formy i jeho obsahu. V roce 1990 se totiž ukázalo, že tento dosud zákonný systém pojištění nebude v dané podobě funkční. Zákonem České národní rady č. 594/1990 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 1991, bylo zákonné pojištění zrušeno. To znamená, že rokem 1990 se završilo období zákonného pojištění zemědělských organizací

Nové podmínky zemědělského pojištění, jeho dobrovolnost a zvláště nepříznivá ekonomická situace zemědělských podniků a poměrně vhodné klimatické podmínky však byly příčinou poklesu zájmu zemědělců, který se postupně stále více prohluboval. Tím se pochopitelně i snižovaly náhrady hrazené pojišťovnou. Tento negativní vývoj nejlépe charakterizuje Tab. I, kde je vidět prudký pokles předepsaného pojistného od roku 1991 až do roku 1995 a od roku 1996 určitou stabilitu trhu.

I: Celkové údaje o zemědělském pojištění od roku 1990 až do roku 2001 (mil. Kč)

I: Overall data on agricultural insurance since 1990 until 2001 (CZK mill.)

Ukazatel	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Předepsané pojistné	5588	3017	2340	1685	985	894	928	1066	978	968	862	953
Bazický index	1,000	0,540	0,419	0,302	0,176	0,160	0,166	0,191	0,175	0,173	0,154	0,171
Koeficient růstu	–	0,540	0,776	0,720	0,585	0,908	1,038	1,068	0,985	0,908	1,029	1,106
Vyplacené pojistné	6561	2858	1848	1239	617	615	840	1331	1007	804	947	842
Bazický index	1,000	0,436	0,282	0,189	0,094	0,094	0,128	0,203	0,153	0,123	0,144	0,128
Koeficient růstu	–	0,436	0,647	0,670	0,498	0,997	1,366	1,585	0,757	0,798	1,345	0,889
Škodní průběh (%)	117,4	94,7	79,0	73,5	62,6	68,8	90,5	133,4	94,5	83,1	109,9	88,4

$$\text{Škodní průběh (\%)} = \frac{\text{Vyplacené pojistné}}{\text{Předepsané pojistné}} \times 100$$

Zdroj: Česká asociace pojišťoven, vlastní výpočty

II: Pojištění hospodářských zvířat a plodin (mil. Kč) v letech 199–2001

II: Livestock and crop insurance (CZK mill.) over 1999–2001

Ukazatel	1999	2000	Meziroční index (%)	2001	Meziroční index (%)
Předepsané pojistné celkem	967,7	861,6	89,0	952,8	110,6
– plnění celkem	803,9	947,4	117,9	842,1	88,9
z toho – zvířata – předepsané pojistné	423,1	386,6	91,4	422,0	109,2
– plnění	329,4	269,2	81,7	219,3	81,5
– plodiny – předepsané pojistné	544,6	475,0	87,2	530,8	111,7
– plnění	474,5	678,2	142,9	622,8	91,8
Škodní průběh celkem (%) ²⁾	83,1	110,0	26,9 ¹⁾	88,4	–21,6 ¹⁾

1) Pro škodní průběh celkem se jedná o rozdíl procentních bodů

$$2) \text{ Škodní průběh} = \frac{\text{Plnění celkem}}{\text{Předepsané pojistné celkem}} \times 100$$

Zdroj: Česká asociace pojišťoven, vlastní výpočty

V roce 2000 byla poprvé řešena aktivní pomoc státu pro individuálně pojištěné zemědělce pro riziko vyjmenovaných nákaz. Podpurný program 8. B se stal významným průlomem v pohledu státu na podnikatelskou činnost v zemědělské prvovýrobě. Tab. II ukazuje základní výsledky zemědělského pojištění v letech 1999–2001.

Podle údajů jednotlivých pojišťoven nedosáhlo zemědělské pojištění celkem v roce 2000 úrovně roku 1999 (Tab. II). Na této skutečnosti se projevil zejména velký pokles pojistného u plodin na pouhých 87,2%. Pokles pojistného u pojištění hospodářských zvířat je v meziročním srovnání menší a v roce 2000 je v porovnání s rokem 1999 na úrovni 91,4%. V této oblasti se projevil efekt státní podpory prostřednictvím dotačního titulu 8. B. Pojistné plnění v zemědělství celkem se zvýšilo v roce 2000 oproti roku 1999 o 17,9%, přičemž se na tomto výsledku podílely pouze plodiny (zvýšení plnění o 42,9%), zvláště v důsledku krupobití na rozsáhlých lokalitách v jižních, středních a východních Čechách a na jižní Moravě.

V roce 2000 se odhaduje propojištěnost plodin v ČR na necelou třetinu ploch a propojištěnost hospodářských zvířat pro případ nákaz na 80% stavu hospodářských zvířat v ČR. Uvedené výsledky jsou neuspokojivé a řada komerčních pojišťoven začíná

uvažovat o odchodu z pojistného trhu se zemědělských pojištěním. I přes počínající podporu státu v zemědělském pojištění se nedaří motivovat zemědělské subjekty ke zvýšení krytí podnikatelského rizika prostřednictvím zemědělského pojištění, kdy jedním z hlavních důvodů zůstává nesolventnost značné části zemědělců. Zemědělské pojištění v roce 2001 bylo opět ovlivněno rozšířením finanční podpory státu. Na základě dotačního titulu 8. D byla poskytnuta zainteresovaným zemědělským podnikům a podnikatelům podpora ve výši 35% uhrazených nákladů na pojistné riziko náklady hospodářských zvířat a 10% vynaložených nákladů na živelní pojištění plodin. Podpora pojištění plodin v roce 2001 se dále rozšířila a pro podání žádosti o titul 8. D již nebyla rozhodující absolutní výše prokázaného pojistného (v roce 2000 stanovená na minimální částku 10 tisíc Kč). Tab. II naznačuje příznivé zvýšení předepsaného pojistného v roce 2001 jak u zvířat (o 9,2%), tak u plodin (11,7%). Pojišťovací subjekty celkem vykázaly meziroční pokles škodního průběhu o 21,6%. V důsledku státní podpory se zvýšila propojištěnost plodin v roce 2001 asi o 2% (tj. na jednu třetinu obhospodařované půdy) a propojištěnost hospodářských zvířat pokrývá více než 80% stavů. Po povodních z roku 2001 se objevilo několik nových klientů zemědělského pojiš-

tění, kteří zjistili, že toto riziko je může také ohrožovat. Pojišťovny si dohodly u zajišťoven vyšší zajištění na riziko povodně. Po povodních 2002 se však pojišťovny odmítly podílet na pojištění rizika povodně, krupobití a vichřice nebo za pojištění požadují vysoké částky. Pojišťovny v nových smlouvách tak vylučují ze seznamu pojistitelných událostí rizika povodně, vichřice a krupobití. V záplavových oblastech se riziko povodně nepojišťuje. U pojištěných plodin bylo zvýšeno pojistné tak, že mnoho klientů nemělo na pojištění dost finančních prostředků a od pojištění odstupují. Česká pojišťovna, a.s. rozdělila území podle rizika záplav do diferencovaných skupin. Pojišťovny, které pojišťovaly lesní a zemědělské hospodaření, si ponechaly z bývalých klientů pouze ty, kteří měli pojištěn veškerý majetek (stavby, stroje, odpovědnost) a v minulých letech měli příznivý škodní průběh.

Pojištění plodin a zvířat bylo v roce 2002 opět podpořeno dotačním titulem MZe ČR *Nákazový fond a dotace zemědělského pojištění*. Od tohoto roku došlo ke snížení finančních prostředků na dotační titul a v roce 2003 i přes vyhlášení dotačního titulu a zájem zemědělců nedošlo vůbec k realizaci podpory zemědělcům.

Rok 2004 byl charakterizován z hlediska zemědělství mimořádně příznivým počasím. U všech rozhodujících plodin bylo dosaženo dlouhodobě nejvyšších hektarových výnosů a nadprůměrné sklizně. Zemědělské pojištění v roce 2004 nedosáhlo objemu předepsaného pojistného roku 2003. Podle údajů ČAP poklesl meziročně stav zemědělského pojištění o 46 mil. Kč vlivem malé důvěry zemědělců v systém a jejich nejistoty k přidělení státní podpory zemědělskému pojištění. Negativně působil i odchod druhého nejvýznamnějšího pojistitele zemědělských rizik – *Pojišťovny ČSOB, a.s.* z trhu se zemědělským pojištěním. Tím na pojistném trhu se zemědělským pojištěním zůstaly pouze tři pojišťovny: *Česká pojišťovna, a.s.*, *Generali Pojišťovna, a.s.* a *Hasičská vzájemná pojišťovna, a.s.*

PODPORA STÁTU V OBLASTI ZEMĚDĚLSKÉHO POJIŠTĚNÍ

Společná zemědělská politika zemí EU přešla postupnými reformami na přímé platby, které jsou do značné míry nezávislé na výrobě. Přímé platby se však postupně snižují a takto ušetřené prostředky se přesouvají do programů rozvoje venkova. Režim jednorázových plateb přenáší na zemědělce odpovědnost za řízení rizik, která byla dříve pokrývána politikami tržní a cenové podpory. Pojištění představuje alternativu k následným kompenzačním platbám z veřejných prostředků za škody způsobené v důsledku přírodních katastrof nebo nemocí. Od roku 2000 se stát podílí přímo či zprostředkovaně finančně na řízení rizik a řešení krizí v zemědělství České republiky podporou zemědělského pojištění. V zemích EU doposud neexistuje jednotný postup při realizaci podpůrných postupů při eliminaci rizik a charakter těchto rizik je v jednot-

livých zemích různý. Je to dáno geograficky klimatickými pásmy a nadmořskou výškou země. Přesto lze ve všech zemích EU rozlišovat rizika pojistitelná na konkurenčním pojistném trhu, katastrofická rizika pojistitelná jen při využití pojistně technických nástrojů (technické rezervy, zajištění) a katastrofická rizika jen obtížně pojistitelná nebo nepojistitelná. Nepojistitelná rizika mohou být z části kompenzována pouze vládou každého státu po přijetí nezbytných opatření.

Do roku 2000 byl zemědělec zcela odkázán na důsledky svého rozhodnutí o pojištění zemědělské činnosti. Nejistota na jedné straně a nedostatek finančních prostředků na druhé straně se projevil v prudkém poklesu zemědělského pojištění. V roce 2004 přišel poprvé *Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond, a.s.* (PGRLF) za zemědělci se systémovou nabídkou podpory jejich uzavřeného zemědělského pojištění. Podmínky žádosti o podporu jsou jednoduché a jsou obdobné jako u dotace provozované dříve MZe ČR. Vyžadují pouze potvrzení o zaplacení pojistného v členění na náklady hospodářských zvířat a na zemědělské plodiny. Výše celkové podpory je každoročně pevně stanovena a je garantována. Pro rok 2010 je stanovena výše podpory až do 50 % prokázaných uhrazených nákladů na pojištění předem vymezených speciálních plodin, stejně u ostatních plodin a stejná výše podpory je u nákladů na pojištění hospodářských zvířat pro případ náklady a dalších hromadných onemocnění.

Tab. III ukazuje stupeň pokrytí předepsaného pojistného v ČR žádostmi zemědělců o finanční podporu pojištění z PGRLF, a.s. v letech 2004–2008.

Velký propad výše zemědělského pojištění z počátku devadesátých let byl vystřídán stabilní úrovní výše předepsaného pojištění. Graf 2 ukazuje vývoj základních ukazatelů zemědělského pojištění v ČR v letech 1990–2008.

I přes opakující se osobní zkušenosti zemědělců se živelními pohromami a s nákazami zvířat se situace s úrovní sjednaného zemědělského pojištění od roku 1995 prakticky nemění. V dalších letech (2004, 2005) došlo dokonce ke snížení výše předepsaného pojistného. Tentokrát se však nejednalo zcela o nezáměr zemědělců o pojištění, ale často o výsledek snižování stavů hospodářských zvířat a v pozitivním smyslu i o uplatňování systému bonusů v pojišťovnách. Časová řada předepsaného pojistného má od roku 1995 stacionární charakter. Pokud se na celou problematiku podíváme zvláště z pohledu živočišné a rostlinné výroby, je možno spatřit velké rozdíly v pojištění mezi základními zemědělskými odvětvími. Grafy 3 a 4 jsou ve stejném měřítku a tím umožňují dané srovnání.

NÁVRH ŘEŠENÍ

Zemědělské pojištění je významným nástrojem eliminace možných rizik v zemědělské prvovýrobě. Přestože předchozí výzkumy autorů ukazují na jeho významnou roli v úvahách zemědělců, zemědělské subjekty neposilují jeho úlohu zvýšením

III: Vztah výše zemědělského pojištění k dotacím PGRLF, a.s.

III: Relationship of agricultural insurance to the PGRLF subsidies

Rok		Předepsané pojistné (tis. Kč)		Škodní průběh v ČR (%)	
		zvířata (nákazy)	plodiny	zvířata	plodiny
2004	PGRLF, a.s.	234 414	505 588	46,78	44,67
	podpora	15 %	30 %		
	Pojistný trh ČR	261 385	534 407		
	% podíl	89,68	94,61		
2005	PGRLF, a.s.	227 307	481 578	45,37	54,73
	podpora	15 %	30 %		
	Pojistný trh ČR*	257 514	513 061		
	% podíl	88,27	93,86		
2006	PGRLF, a.s.	197 936	490 074	39,61	92,04
	podpora	20 %	50 % speciální		
			35 % ostatní		
			Pojistný trh ČR*		
	% podíl	77,47	91,00		
2007	PGRLF, a.s.	196 053	577 470	34,00	82,47
	podpora	20 %	50 % speciální		
			35 % ostatní		
			Pojistný trh ČR*		
	% podíl	83,63	94,51		
2008	PGRLF, a.s.	148 650	618 256	26,73	86,56
	podpora	20 %	50 % speciální		
			35 % ostatní		
			Pojistný trh ČR*		
	% podíl	100	72,51		

Zdroj: Česká asociace pojišťoven, PGRLF, a.s., vlastní výpočty

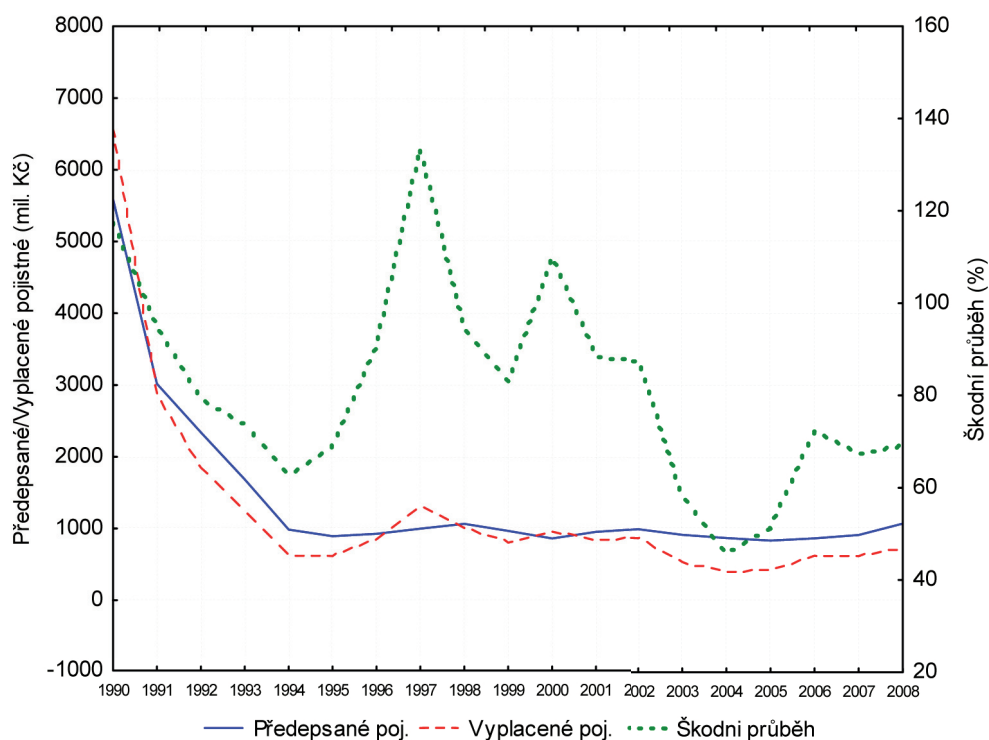
* pouze za členy ČAP

předepsaného pojistného. Tento ukazatel má v posledních letech stacionární charakter. K větším změnám dochází nejčastěji vlivem bonusů nebo reakcí na snižování stavu hospodářských zvířat a snižování pěstebních ploch. Neuspokojivé situaci napomáhá v posledních letech také dobrý škodní průběh jak u zvířat, tak u plodin.

Zemědělci nevyužívají dostatečně možnosti finanční podpory na částečnou úhradu pojištění formou dotace PGRLF, a.s., přestože jeho výhodou je skutečnost, že objem prostředků na realizaci programu je pevně vymezen a není závislý na čerpání jiných programů. Podíl podpůrných prostředků vyplacený zemědělcům z prostředků fondu se zvyšuje, avšak ne díky větší propojištěnosti, ale díky zvýšení úrovně dotace fondu. Rozhodující podíl zemědělského pojištění uzavírají právnické osoby, které zodpovědněji reagují na možná nepředvídatelná rizika v zemědělské výrobě. Propojištěnost v zemědělské prvovýrobě je nedostatečná, ale

v oblasti pojištění plodin lze zaznamenat v posledních letech mírně rostoucí tendenci, zatímco u živočišné výroby lze mluvit o stagnaci nebo mírném poklesu pojištění hospodářských zvířat. Hlavní příčinou zjištěného jevu je snižování stavu hospodářských zvířat. Určité disproporce byly zjištěny mezi regiony. Nejvyšší podíl zemědělského pojištění vykazují kraje Středočeský, Jihočeský, Vysočina a Jihomoravský. Podařilo se zvýšit zájem o pojištění a jeho podporu formou státní dotace u fyzických osob v zemědělství.

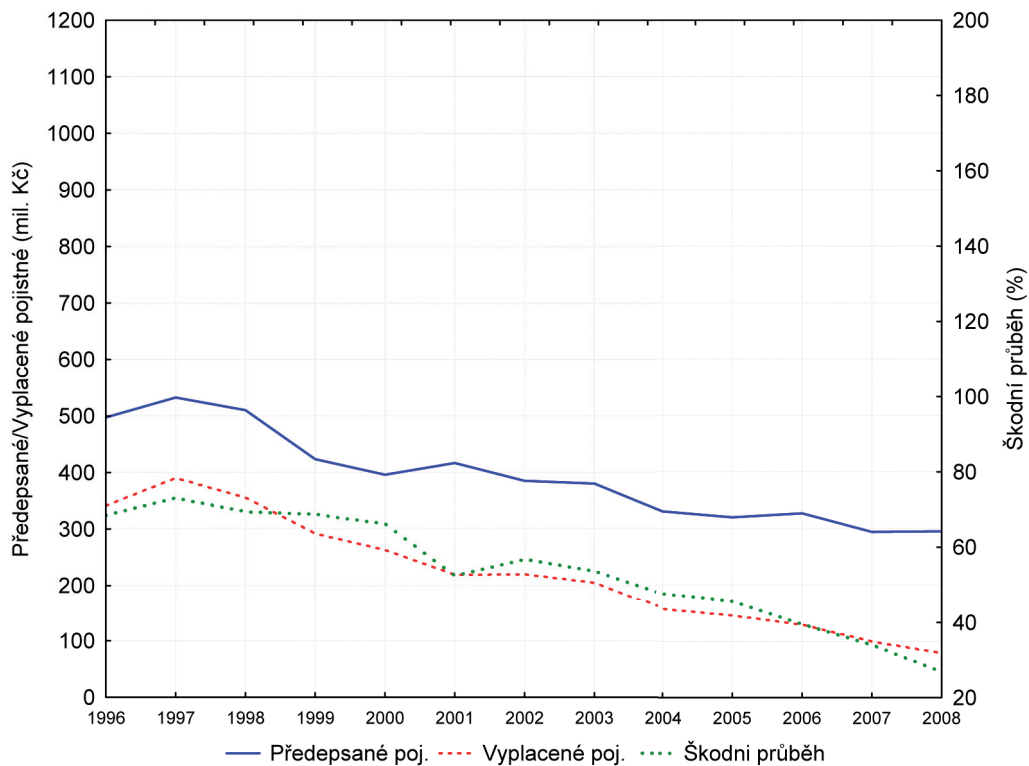
Současný způsob řešení rizik zemědělské výroby je však nevyhovující a dlouhodobě neudržitelný. Již delší dobu se diskutuje o reálných možnostech posílení úlohy zemědělského pojištění. Nový model musí být systémovým řešením a musí korespondovat se společnou zemědělskou politikou EU a se současnými trendy v zemích EU. Na základě analýzy rizik a škodního průběhu v zemědělství bude nutné přesně definovat hranici mezi po-

2: Vývoj ukazatelů zemědělského pojištění v ČR v letech 1990–2008 v mil. Kč (za členy ČAP)

2: Development of the indicators of agricultural insurance in CR over 1998–2008 in CZK mill. (CAP members)

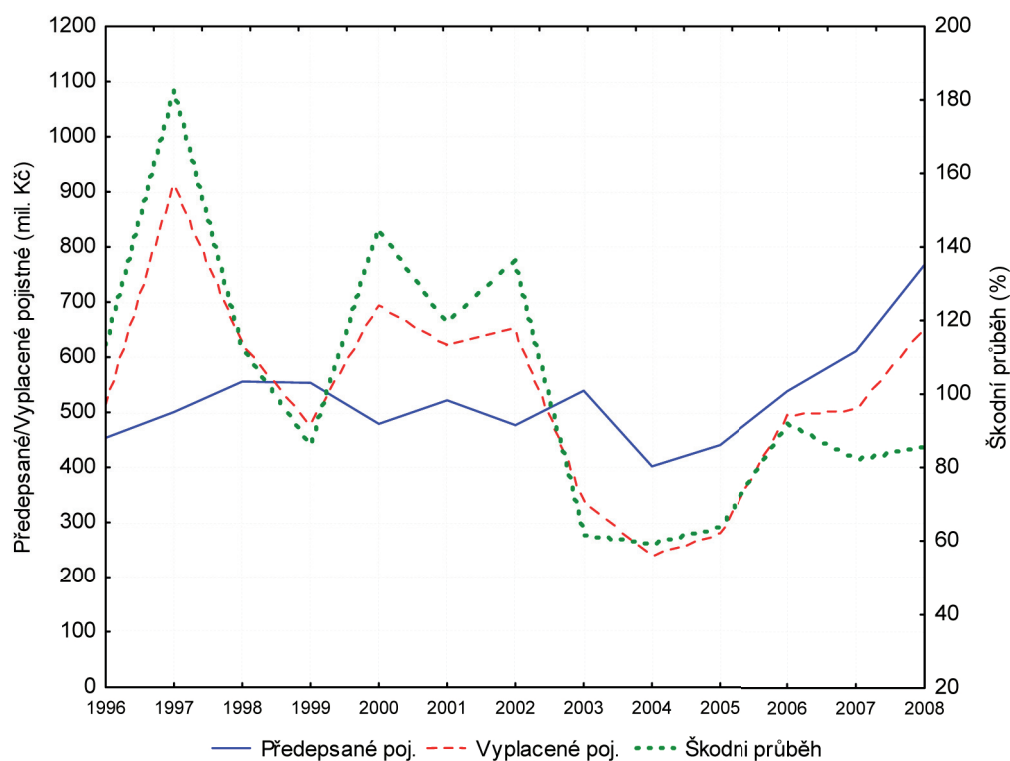
Zdroj: Česká asociace pojišťoven, jednotlivé pojišťovny

3: Ukazatelé zemědělského pojištění v živočišné výrobě v ČR v letech 1996–2008 v mil. Kč (za členy ČAP)

3: Indicators of agricultural insurance in livestock production of CR over 1996–2008 in CZK mill. (CAP members)

Zdroj: Česká asociace pojišťoven, jednotlivé pojišťovny

4: Ukazatele zemědělského pojištění v rostlinné výrobě v ČR v letech 1999–2008 v mil. Kč (za členy ČAP)

4: Indicators of agricultural insurance in crop production in CR over 1999–2008 in CZK mill. (CAP members)

Zdroj: Česká asociace pojišťoven, jednotlivé pojišťovny

jistitelnými a nepojistitelnými riziky. Pojistitelná rizika by měla zůstat plně v kompetenci komerčních subjektů a stát by, podobně jako dnes, přispíval provozovci formou dotace. Katastrofická rizika nastávají neočekávaně a předem neodhadnutelně. Pokud došlo v minulosti ke katastrofické situaci, stát vyplatil ad hoc částku na pokrytí pojistitelných i nepojistitelných škod (např. v letech 2000–2003 stát vynaložil na ad hoc pomoc zemědělcům 7,8 mld. Kč). Ze zkušeností některých zemí EU systémové řešení může znamenat vytvoření fondu kalamit pro řešení nepojistitelných rizik. V takovém fondu by se plynule soustřeďovaly finanční příspěvky zemědělců, státu a pojišťoven pro krytí katastrofických plošných škod.

Zkušenosti ze zahraničí jsou rozdílné. Nejdůkladnější systém pojištění jednotlivých komodit nebo celého podniku mají USA, kde se rovnoměrně podílí na zemědělském riziku zemědělec a stát. Celý systém je velmi drahý. Země EU mají svoje vlastní národní systémy a způsoby řešení rizik v zemědělství. Evropská komise pro řízení rizik a řešení krizí v zemědělství se již dlouhodobě pokouší unifikovat nástroje řízení rizik a řešení krizí v zemědělské výrobě.

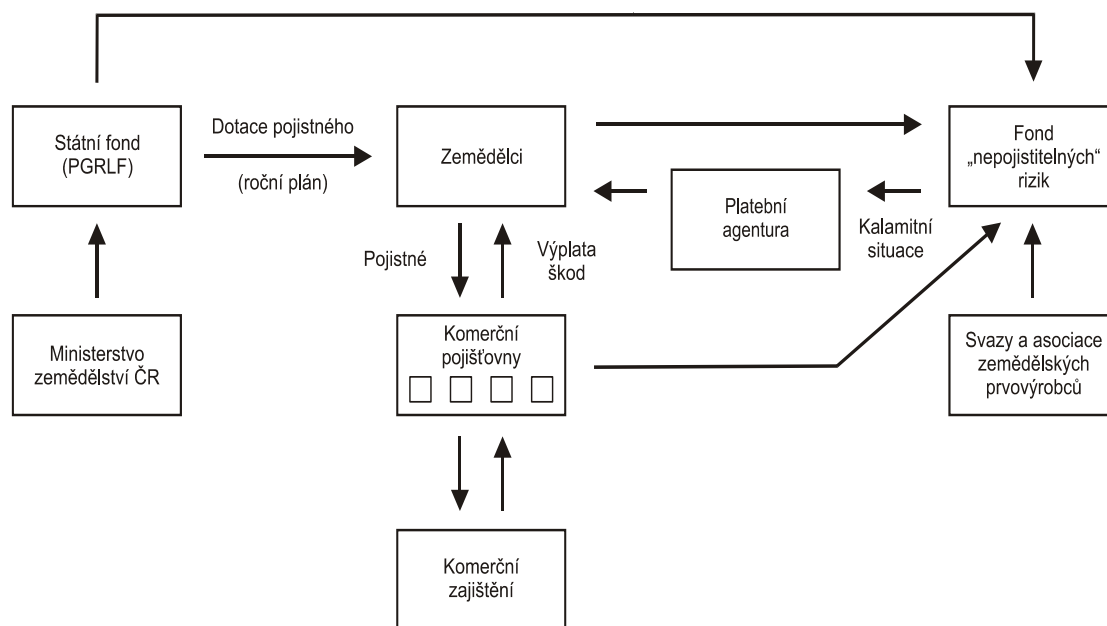
Dlouhodobě se v České republice objevily úvahy o třech systémových řešení podpory zemědělského pojištění:

1. vznik specializované státní pojišťovny,

2. vyrovnaní příjmů zemědělce na ušlý zisk jako následek klimatických rizik a nemocí,

3. kombinace komerčního pojištění s podporou státu při specifikaci a rozlišení pojistitelných a nepojistitelných rizik.

Podrobný rozbor problematiky vyústil do nového návrhu, který vychází z aktuálních podmínek a předpokladů. Výsledná varianta navrhuje zavedení tzv. „fondu kalamit“, tedy Fondu nepojistitelných rizik. Tuto variantu lze označit jako veřejně soukromý systém pojištění. Provedená analýza dokládá rizikovost zemědělství vlivem náhodných faktorů vyplývajících z charakteru zemědělské výroby a současně s tím i ohrožení stability podnikání. Navržený systém musí nutně vycházet z přesné definice pojistitelných a nepojistitelných rizik. Pojistitelná rizika zůstávají plně v kompetenci komerčních subjektů a stát vytváří rámec pro státní podporu. Nepojistitelná rizika jsou málo častá, podnikatel neví, kdy ke katastrofě dojde, ale ví, že k ní někdy dojde. Úder takové katastrofy je pak pro podnikatelský subjekt zdrcující. S nepojistitelnými riziky se může vypořádat pouze stát, ale stát v případě katastrofy má závazky k dalším odvětvím. Vytvořením Fondu nepojistitelných rizik dojde k minimalizaci požadavků na státní rozpočet a současně k jistému a efektivnímu zajištění poškozeného zemědělce. Návrh modelu fungování systému zemědělského pojištění vyžaduje spolupráci tří zájmových skupin. Tyto skupiny budou současně i třemi zdroji kumu-

5: Schéma 1: Návrh modelu řešení zemědělského pojištění v České republice
 5: Schema 1: Solution model design for agricultural insurance in CR

lace finančních prostředků do Fondu nepojistitelných rizik. Prvním zdrojem bude stát zastoupený státním fondem PGRLF, a.s., dále pak samotní zemědělci a jejich svazy a asociace s dobrovolnou účastí a určitým bonusem od státu (např. odpočet z daňového základu) a komerční pojišťovny. Shromážděné prostředky by se ve Fondu kumulovaly a převáděly z roku na rok až k okamžiku jejich čerpání v důsledku kalamity. Systém by byl spravedlivý a transparentní. Toto řešení v tuto chvíli naráží na technické problémy. Pravidla EU neumožňují převádět finanční prostředky z roku na rok a finanční prostředky získané z EU se musí využít v konkrétním roce. Prostředky z EU musí přicházet přes platební agenturu, která je pro zemědělství dnes pouze jedna (Zemědělský intervenční fond). Navržený model by vyžadoval vytvoření druhé platební agentury. Podobné modely v různé modifikaci v několika zemích EU existují. Schéma 1 uvádí navržené řešení. V blízké době lze očekávat, že zemědělské pojištění se stane aktuálním tématem. Bude potřeba najít takový kompromis, který by uspokojoval potřeby zemědělců a který by obsahoval cestu spolupráce komerčních pojišťoven a státu.

ZÁVĚR

Neuspokojivý stav úrovně zemědělského pojištění v českém agrárním prostředí vyžaduje systémovou změnu. Na základě výpočtů, odborných konzultací a diskusí s prvovýrobcí byl navržen model fungování systému zemědělského pojištění (Schéma 1), ve kterém se předpokládá, že se jednotlivé prvky (prvovýrobci-svazy, komerční pojišťovny, stát) budou dobrovolně podílet na vytvoření Fondu katastrofických rizik. Navržené řešení vychází ze zkušenosti některých zemí vytvořit Fond nepojistitelných rizik, do kterého by přispíval stát, pojišťovny a zemědělec. Celá problematika začíná být diskutována a model jako celek je příznivě posuzován všemi zúčastněnými subjekty. Uvedení modelu do praxe je však záležitostí časově náročnou, protože navržené řešení díky pravidlům legislativy EU vyžaduje vytvoření nové platební agentury. Pravidla čerpání by byla přesně definovaná a celý proces by byl pro všechny zúčastněné subjekty transparentní. Podobné modely v různé modifikaci existují v několika zemích EU a jsou významným nástrojem zmírňování nebo eliminace důsledků kalamitních zemědělských rizik.

SOUHRN

Zemědělské pojištění je důmyslným nástrojem eliminace některých rizik v zemědělské prvovýrobě. Přestože je jeho role významná, jeho úroveň je stále nedostačující. Provedené analýzy ukázaly dramatický pokles předepsaného pojistného v produktu zemědělského pojištění od roku 1991 do roku 1995. Druhá polovina devadesátých let se projevila stagnací ukazatele a tato situace se do dnešní doby nezměnila. Od roku 2000 stát podporuje přímo nebo zprostředkovaně dotačními tituly zemědělské pojištění. V současné době je podpora realizována prostřednictvím PGRLF, a.s. Přesto je současná

propojištěnost u nás v tak specifickém a strategickém odvětví jako je zemědělství nízká a zemědělské pojištění stále není přesvědčujícím faktorem řízení rizik v zemědělské prvovýrobě. Byl navržen model řešení zemědělského pojištění v ČR, který vychází z provedené analýzy, z odborných konzultací a z mezinárodních zkušeností. Model předpokládá vytvoření Fondu nepojistitelných rizik, do kterého by dobrovolně přispívali prvovýrobci, jejich svazy, komerční pojišťovny i stát. Navržený model by dokázal řešit kalamitní situace, které nelze komerčně pojistit.

zemědělské pojištění, zemědělské prvovýroba, řízení rizik, statistická analýza, dotace, nepojistitelná rizika

SUMMARY

Agricultural production is exposed to specific risks caused by the biological nature of production. The abrupt changes of the weather probably caused by the global warming process bring considerable damages to crop production. A similar situation is in livestock production, where especially the growing dangers of infectious diseases reflect globalization of the world and inconsiderate behaviour to animals and nature in general. Such facts are reflected in the farmers' everyday decisions as the possible risks of their undertakings. One of the forms of protection of the human society subjects against the unforeseeable random events' consequences is insurance. In agriculture, besides other types of insurance, the agricultural insurance takes place, in the shape of crop insurance, livestock insurance and forest insurance. The analysis of recent development of agricultural insurance levels in CR indicates its insufficiency and insystemity. It has been found that, the State support positively affects insuredness in agriculture and farmers are interested in a certain participation in the unforeseeable catastrophic risks elimination in agriculture. A model has been designed of the agricultural insurance solution in CR, based on the analysis carried out, on professional consultations and international experience. The model assumes setting up the Fund of uninsurable risks of catastrophic or calamitous nature, inside which the separate elements (producers, their unions, commercial insurers, and the State) will optionally contribute to its formation. The system suggested would be fair and transparent.

LITERATURA

Nařízení komise (ES) č.1998/2006 ze dne 15. 12. 2006 o použití článků 87 a 88. Smlouvy na podporu de minimis. Dostupné z [www http://EUR-LEX.EU-ROPA.EU](http://EUR-LEX.EU-ROPA.EU).

Pokyny Společenství ke státní podpoře v odvětvích zemědělství a lesnictví na období 2007–2013 (2006/C319/01). Dostupné z [www http://EUR-LEX.EUROPA.EU](http://EUR-LEX.EUROPA.EU).

PICKOVÁ, A. a kol., 2001: *Rizika zemědělského podnikání a možnosti jejich eliminace*. Praha: VÚZE.

PRÁŠILOVÁ, M., GROSZ, J., 2007: Regionální rozdíly v charakteristikách podnikatelů při žádosti o podporu zemědělského pojištění. In: *Sborník prací z mezinárodní vědecké konference Agrární perspektivy XVI*. Praha: PEF ČZU, 1155–1161. ISBN 978-80-213-1675-1.

PRÁŠILOVÁ, M., ŠTOLC, L., HLAVSA, T., 2008: Podpora zemědělského pojištění v České republice. *Výzkum v chovu skotu – Acta taurologica*, Volume V, 2, 182: 33–43. ISSN 0139-7265.

SMEJKAL, V., RAIS, K., 2006: *Řízení rizik ve firmách a jiných organizacích*. Praha: Grada Publishing, 296 s. ISBN 80-247-1667-4.

Adresa

doc. Ing. Marie Prášilová, CSc., Ing. Pavla Hošková, Ph.D., Katedra statistiky, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita v Praze, Kamýcká 129, 165 21 Praha 6 – Suchbátka, Česká republika, e-mail: prasilova@pef.czu.cz, hoskova@pef.czu.cz